

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YÜKSELEN DEĞER: KATILIM BANKACILIĞI

Araş. Gör. Sinan ŞEKEROĞLU*

Yrd. Doç. Dr. Kadir ÖZER**

ÖZET

Dünya üzerinde Faizsiz Bankacılık, İslami Bankacılık, Türkiye’de ise Katılım Bankacılığı olarak bilinen İslami finans sistemi, özellikle tasarruflarını ‘faizsiz’ olarak değerlendirebilmek ve finans alanında kullanabilmek isteyen Müslüman nüfusun daha belirgin olduğu bölgelerde önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda varlıklarını, müşterilerini, şube ağını ve çalışanlarını önemli ölçüde artırarak bankacılık sektörüne hem hizmet hem istihdam konusunda yeni bir soluk kazandırmaktadır. İslami kurallar esasına göre çalışmakta olan İslami bankacılık, varlıklarının büyük bir bölümünü oluşturan Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri önderliğinde gelişmektedir. Global faizsiz finans sektörünün aktif büyüklük hacmi 2015 yılı verilerine göre 2 trilyon Amerikan doları düzeyindedir. Öte yandan faizsiz finans sisteminin bu büyüme ivmesi ile 2020 yılında 3,2 trilyon ABD dolarlık bir hacme kavuşacağı öngörülmektedir. Faaliyetlerine 1985 yılında başlamış olan Türkiye katılım bankacılığı, İslami finans sistemini neredeyse tüm finans sisteminde kullanan Körfez ülkelerine göre daha yenidir. Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporunun 2015 yılsonu verilerine göre, 52 milyar dolar olması beklenen katılım bankacılığı aktiflerinin gelecek 5 yılda yıllık ortalama % 16 büyüme ile 93 milyar dolara ulaşacağı düşünülmektedir. Türkiye gelişimini düzenli olarak arttırmakta ve gelecek yıllarda da bu eğilimini koruyacağını hissettirmektedir. Bu çalışmada, Katılım bankacılığı hakkında genel bilgiler ve bu sektörün dünyada ve Türkiye’deki gelişimi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık sektörü, katılım bankacılığı, İslam finansı

ABSTRACT

The Islamic finance system in world, which is known as Interest-Free Banking, Islamic Banking, and Participation Banking in Turkey, especially in areas where the Muslim population more prominent wants to be able to evaluate their savings as "no interest" and use them in financial field. In this direction, increases its assets, its customers, its branch network and its employees significantly, bringing a new breath to the banking sector both in terms of service and employment. Islamic banking, which operates on the basis of Islamic rules, is developing under the leadership of Qatar, Indonesia, Saudi Arabia, Malaysia and United Arab Emirates, which make up a large part of their assets. Global interest-free finance sector is at the level of US \$ 2 trillion compared to the volume of 2015 data. The volume is foreseen to reach a volume of US \$ 3.2 trillion by 2020. Turkey's participation banking, which began operations in 1985, is newer than the Gulf countries, which use the Islamic finance system in almost all financial systems. According to the World Islamic Banking Competition Report 2015, it is expected that participation banking assets, which are expected to be 52 billion dollars, and it will reach 93 billion dollars with an average growth of 16% in the next 5 years. Turkey regularly increases its development and feels it will maintain this trend in the coming years. In this study, general information about participation banking and its development in the world and in Turkey are discussed.

Key Words: Sector of banking, Participation banking, Islamic finance

* Gazi Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu, Bankacılık Bölümü, Araştırma Görevlisi, sekerolu@gmail.com

** Gazi Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu, Öğretim Üyesi, kocer@gazi.edu.tr

1. GİRİŞ

Zamanın en başından bu yana insanoğlu kaynakları tüketmektedir. İnsanlar hayatta kalabilmek için ihtiyaçları doğrultusunda silah üretip avlanmış, tarlalar kurup ürünler yetiştirmişlerdir. Zamanla nüfus artmış ve insanlık çoğalmıştır. Zamanın ilerlemesi ile birlikte yeni ihtiyaçlar da ortaya çıkmıştır. Fakat bu kaynaklara kendi yaşadıkları bölgelerde ulaşamayan insanlar ‘‘takas’’ yapmayı öğrenmişlerdir. İnsanlar takasın getirmiş olduğu eksiliği görerek parayı icat etmişlerdir. Paranın bulunması ekonomik faaliyetleri artırmış diğer taraftan paralarını güvende bir yerde saklamak isteyenler için de bankalar kurulmuştur. Katılım bankacılığı da gelişen küresel finans yapısının içerisinde ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.

1960’lı yıllarda ortaya çıkan ve ‘‘faizsiz bankacılık’’ lansmanı ile fonların değerlendirilmesi ve kalkınma üzerindeki etkileri ile özellikle Basra Körfezi’ndeki petrol üreticisi ülkeler başta olmak üzere pek çok ülkenin dikkatini çeken katılım bankaları hızla faaliyet alanlarını genişletmiştir. 50 yıllık bir geçmişe sahip olan katılım bankaları, Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelerde yüksek miktarda fonların birikmesi ve bu fonların kullanılması ekonomiye kazandırılması ihtiyacından dolayı ortaya çıkmıştır. İslami kurallar esasına göre çalışmakta olan İslami bankacılık, varlıklarının büyük bir bölümünü oluşturan Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri önderliğinde gelişmektedir. Bankacılık sektöründe faiz endişesi yaşayan ve bu yüzden mevduat bankalarını tercih etmeyen tasarruf sahiplerinin tercihi olan bu bankalar, Türkiye’de ‘‘ Özel Finans Kurumu ‘‘ adı altındayken 2006 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda yapılan değişiklikle ‘‘katılım bankası ‘‘ olarak adlandırılmıştır. Faaliyetlerine 1985 yılında başlamış olan Türkiye katılım bankacılığı, İslami finans sistemini neredeyse tüm finans sisteminde kullanan körfez ülkelerine göre daha yenidir. Türkiye’deki katılım bankacılığı sektör pazar payı düşünüldüğünde halen başlangıç seviyesindedir. Katılım bankalarının, ülkenin bankacılık sektöründeki payı 2015 yılı sonu itibari ile %5,1 olmasına rağmen katılım bankalarının varlıklarındaki büyüme oranları, müşterilerinin artışı, şube ağının ve istihdam edilen personelin artması düşünüldüğünde gelişen bankacılık sektöründe klasik bankalar ile katılım bankacılığı arasında yaşanacak rekabet daha da sert olacaktır.

Başlangıçta, mevduatlarını değerlendirmek isteyen Müslüman kesimin faizi kullanamadıklarından ötürü ortaya çıkmış olan bu farklı sistem, bugün elde etmiş olduğu varlıklarla, büyüme hızıyla, genişleyen şube ağı ve istihdam ettiği personel ile küresel finans alanında kendine yer bulmuştur. Faaliyetinin başlangıç yıllarında temel bankacılık hizmetlerine açık olan bu bankalar zaman içerisinde müşterilerinin ihtiyaçları doğrultusunda ürün ve hizmet yelpazesini genişletmiş ve pazar payını sadece Müslüman kesim içerisinde değil, tüm dünyada arttırarak başarısını ve değerini göstermiştir.

2. KATILIM BANKACILIĞI

Kuran-ı Kerim’de borç verme karşılığı ihtiyaç sahiplerinden faiz alınması, kötü görülmuş ve yasaklanmıştır. Diğer yandan faizsiz borç vermenin erdem ve faziletlerinden söz edilmiştir. İnsanlığa yol gösteren temel mesajların yanında çok sayıda araştırmacı, filozof ve düşünür eserlerinde faiz konusunu ele almış ve zararlarından bahsetmiştir. Bu yüzden faizsiz işlemlerin sadece İslam’ın getirdiği yasak nedeniyle son yüzyılda ortaya çıkan bir düşünce olmadığını daha önceki dinlerde de varlığını sürdüren bir olgu olduğunu açıklamak lazımdır (Canbaz, 2016).

Finans sektöründe halen küçük durumda olan fakat hızlı yükseliş yakalayan İslami kurallara dayalı olarak hazırlanan finans sistemi, İslam ülkeleriyle beraber, küresel piyasalarda da alternatif bir model olarak kullanılmaktadır (Altaş, 2008).

Diğer isimleri faizsiz bankacılık ya da İslami bankacılık olarak literatürde geçen katılım bankaları, inançlarından ötürü tasarruf kurumlarında değerlendirilmeyen yurt içi ve yurt dışı tasarruflarının (altın, döviz, bina, arsa vb.) ekonomiye kazandırılması amacıyla kurulan, ‘kar – zarar’ kavramlarına dayanarak yapılan bankacılıktır (Babuşcu, Ş. ve Hazar, A. 2016).

İslami finans endüstrisinin öncüsü olmasından dolayı katılım bankacılığı, bu endüstrinin en önemli unsurlarındandır. Dünyadaki Müslüman nüfusunun İslami kurallara uygun finans araçlarına yönelmesi, katılım bankacılığının oluşum süreçlerini hızlandırmıştır (Akbulak vd., 2005).

Katılım bankaları, ekonomiye kazandırılan tasarrufların ülkelerin refahı ve gelişimi açısından dış kaynaklardan ihtiyaç duymuş olduğu sermaye ihtiyacını azaltmıştır. Bu sebeplere dayalı olarak aynı amaçlarla İslami kurallara bağlı bankalar Türkiye ve diğer İslam ülkelerinde kurulmuştur.

Samad (2004) katılım bankacılığının temel özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Faiz olmadan tüm finansal işlemler gerçekleşmelidir.
- Yapılan işlemler spekülasyon yapının dışında tutulmalıdır.
- Öz sermayeye bağlı olarak kar – zarar paylaşımı adil bir şekilde yapılmalıdır.

Bankacılık sisteminde faizi kullanmak yerine kar ve zarar paylaşımını esas alan bu kuruluşların faaliyetleri 1960'lı yılların başından itibaren başlamıştır. Tablo 1 'de de görüleceği gibi İlk kez faizsiz bankacılık uygulaması 1963'de Mısır' da Mit Ghamr'da kurulan Almanya'daki bir uygulamadan örnek alınarak oluşturulmuş olup karın paylaşılması esasını benimseyen ve tasarruf sandığı şeklinde uygulanmış Mit Ghamr Tasarruf Bankası olarak gösterilmektedir (Aras ve Öztürk, 2011).

1963 yılında Ahmed En-Naccar öncülüğünde kurulan ilk faizsiz banka, faaliyetlerini sadece dört yıl sürdürebilmiş ve 1967 yılında banka kapanmıştır. Fakat bu deneme, yakın dönemde faaliyete başlayacak olan diğer faizsiz bankaların kurulmasını sağlamıştır (Bayındır, 2005).

Tablo 1: 1693-1967 Yılları Arasında Açılan Bankalar ve Tarihleri

Mit-Ghamr 5-7 -1963	Şirbin 14-8-1965	El Mansur 11-9-1965
Dikilmiş 9-10-1965	Kasrul-İyni 14-10-1965	Zifta 9-12-1965
El – Mahatta 24-7-1966	Mısıu'l – Cedide 23-7-1966	Bilkas 1-10-1966

Kaynak: Neccar, A.M. ve ZERKA, M.A., 2011

Katılım bankacılığının yavaş yavaş cazibesini arttırmakta fakat kısıtlı hizmetlerinden ötürü performansı klasik bankalara oranla tam olarak rekabet edebilecek düzeyde değildir. Diğer yandan, katılım bankacılığının yenilikçi uygulamaları ve klasik bankacılığın uygulamalarına alternatifler oluşturması, katılım bankacılığının günümüzde müşterilerin gözündeki popülaritesini arttırmaktadır (Nienhaus, 1983).

Klasik bankacılık sistemi ile karşılaştırıldığında katılım bankacılığının klasik bankalardan ayıran en önemli faktörlerden biriside klasik bankalarda bankaya yatırılan tasarrufların belli bir faiz oranı üzerinden fon sahibine banka tarafından garanti edilmesidir. Bu garanti durumu iki bankacılık anlayışının ayrıldığı temel noktadır (Samad, 2004).

Khan (1986) aynı şekilde İslami bankacılığı, geleneksel bankacılık sistemi ile karşılaştırınca daha ideal bir sistem olarak göstermiştir. Buna neden olarak da, faizsiz bankacılığın klasik bankalarda bulunan tahvil, bono gibi spekülasyon yapısı bulunan finansal enstrümanların bu bankalarda bulunmayışını göstermiştir.

Bununla beraber katılım bankacılığında, klasik bankacılık sisteminde olduğu gibi uzun süre tutulan fonlar için yüksek getiri garantisi bulunmamaktadır. Bunun gibi garantiler, uzun dönemde büyük karlılık sağlaması öngörülen yatırım projeleri için önemli riskler barındırmaktadır (Nienhaus, 1983).

2.1. Faizsiz Finans Sisteminde Fon Toplama Yöntemleri

Bankacılık sistemi, iki temel yöntem üzerinden yürütmektedir. Bunlardan biri fon toplama, diğeri ise fon kullandırma yöntemidir. Faizsiz bankacılık da diğeri mevduat bankaları gibi temelde bu şekilde sistemini yürütmektedir. Aradaki fark sadece islami hassasiyetlere dikkat edilmesidir. Bu nedenle faizsiz bankacılık sisteminin bu fonksiyonları gerçekleştirebilmek için islami sınırlar içerisinde kendine has yöntemleri bulunmaktadır (Dikkaya ve Kutval, 2014).

Katılım bankalarının fon toplama yöntemleri aşağıda sıralanmıştır:

Cari Hesaplar:

TL veya yabancı para cinsinden vadesiz olarak açılan ve istenildiğinde çekilebilen, karşılık olarak kar veya zarar payı verilmeyen özel cari hesaplar, genel olarak kısa vadeli ödeme ve transfer kolaylıkları için yatırılan mevduat türü olarak kabul edilmektedir. Cari hesaplar katılım bankalarının sıfır maliyetli fon kaynakları olmalarından ötürü bankanın önemli kar kaynakları arasında görülmektedir (Döndüren, 1996).

Katılma Hesapları:

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. Maddesinde katılma hesabı; " Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kar veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplar" şeklinde tanımlanmıştır. Katılma hesabı, katılım bankalarına yatırdıkları paralar ile katılım bankasının faaliyetlerine ortak olan tasarruf sahipleri ile bu fonları yöneten katılım bankaları arasında kar zarar ortaklığı ilişkisi doğuran hesaptır. Katılma hesapları ile toplanan fonlar, katılım bankasının toplam fonları içinde yaklaşık olarak %90-%95 civarında bir pay tutmaktadır (Büyükdeniz, 2000).

2.2. Faizsiz Finans Sisteminde Fon Kullandırma Yöntemleri:

Faizsiz bankaların fon kullandırmadaki temel amacı, genel olarak helal olan her tür reel ekonomik faaliyeti kredilendirme esaslıdır. İslam dininin gerektirdiği şekillerde kullandırılan bu fonlar bu bakımdan geleneksel bankacılık anlayışından ayrı düşmektedir. Faizsiz finans sistemi, spekülasyona fırsat vermeyen özellikleri ile istikrarlı ekonomik büyümeyi destekler, aynı zamanda ekonomik kalkınma amacına uygun bir modeldir. Fon kullandırma, bir mal ve hizmet satışı, yani ticarete veya ortaklığa yapılır. Böylece fon bu süreç içerisinde üretim faktörlerinden biri olarak yer alır. İşlem ticari olduğundan ötürü riskin paylaşılması esastır.(Canbaz, 2016). Bazı önemli fon kullandırma yöntemleri aşağıda belirtilmiştir.

Mudârabeye:

Mudârabeye, bir tarafın emek bilgi ve tecrübesini diğeri tarafın ise sermayesini ortaya koyması suretiyle oluşturulan ve birçok islam ülkesi tarafından katılım bankaları aracılığı ile en fazla başvurulan fon kullandırma yöntemidir. "Mudârip", projeyi finanse eden ve sadece sermayesi ile destek veren kişiye denmektedir. Ayrıca destek veren bir kurum ise, kuruma da "Rabbul-Mal" denilmektedir. Mudârabeye sözleşmesinde banka fonun sahibi olarak, tanımlanmış proje için gerekli fonların tamamını tahsis eder. Müşteriden sermaye koyması beklenmez. Fakat projeyi yakından takip edecek ve işi gerçekleştirecek olan taraf müşteridir. Müşteriye ayrıca yönetim gideri ödenir ve projenin gerçekleştirebilmesi için yapılan harcamalar proje karından düşülür. Mudâribin bu işlem sonucunda alacağı pay oransal olarak başlangıçta yapılan sözleşme ile belirlenir (Dikkaya ve Kutval, 2014).

Müşâreke:

Sermaye ortaklığı iki veya daha fazla şahsın belirli bir miktar sermaye koyarak birlikte iş yapmak ve meydana gelecek kar veya zararı paylaşmak üzere kurulmuş olan ortaklığa denilmektedir. Türkiye’deki faizsiz bankacılık için kullanılan ‘‘katılım bankacılığı’’ kavramının dayandığı temel finansman yöntemidir. Bu işlemin mudârabeden farkı ise her iki tarafın sermaye koyması, ortaklık sonucunda oluşacak kar veya zararın taraflarca konan sermaye miktarları ile orantılı olarak paylaşılması, emeğini koyan ve işi bizzat yürüten ortağa, belli bir ücretin ödenmesi ve bu ücretin kar-zarar ortaklığında masraf olarak mütalaa edilmesidir (Canbaz, 2016).

Mürâbaha:

Murâbaha, ‘‘malı karlı satma’’ anlamına gelmektedir. Bu yöntem katılım bankalarının malları peşin fiyatına satın alıp vadeli olarak müşteriye satmasıyla gerçekleşmektedir. Böylece banka bir nevi vadeli mal satan tüccar niteliğine kavuşmuş olmaktadır. Murâbaha katılım bankacılığında sık kullanılan bir başka fon kullandırma yöntemi olmasına karşın bazı eleştirilere maruz kalmaktadır. Bunlardan en önemlisi katılım bankacılığının gerçek uygulama alanı olan yatırımlara fon sağlaması yerine daha az risk taşıyan ve uygulama kolaylığı bulunan murabahanın tercih edilmesidir. Diğer taraftan murabahanın çok sık kullanılması nedeniyle, karlılık oranlarının faiz ile aynı seviyelerde olması, konu ile alakalı yeterince bilgiye sahip olmayan kesimler tarafından faiz ile kar payı kavramlarının karıştırılmasına neden olmaktadır (Dikkaya ve Kutval, 2014).

Müzârra:

Anlamı ‘‘toprağa tohum atmak, ekin ekmek’’ anlamındaki zer‘ kökünden türeyen müzâraa kelimesi, fıkıh terimi olarak tohum ekmek ve mahsulü belli oranda paylaşmak üzere arazi sahibiyle emek sahibi arasında yapılan ziraî ortaklık sözleşmesini ifade eder. Günümüzde bu terime Doğu Anadolu’da marabacılık, Marmara bölgesinde yarıcılık, Orta Anadolu’da ortakçılık denilmektedir (<http://www.islamansiklopedisi.info>).

Selem:

Selem, paranın peşin olarak alınıp malın veresiye verildiği satış tipidir. Burada işlem bilindik veresiye satış tipinin tam tersi şeklinde yürümektedir. Malın miktarının, özelliklerinin, teslim yerinin ve teslim tarihinin akit sırasında tespit edilmesi şarttır. Şartlarına uygun olarak yapılan bir selem akdi ile ileri tarihte üretilecek malların şimdiden satılmış ve bedeli nakit olarak alınmış olur. Yapılan işlemler genel olarak bir yıl vadeyi geçmemektedir. Alınan malın mülkiyeti bankanın üzerine geçer geçmez piyasa fiyatları seviyesinde satılmaktadır (Bayındır, 2007).

İcare:

İcare, müşterinin ihtiyacı olan menkul veya gayrimenkulün banka tarafından satıcıdan alınarak müşteriye kiralanması işlemine verilen isimdir. Bu sayede bir yatırım ürününün mülkiyetinin finansal kiralama şirketinde kalması sağlanarak, belirlenen kiralardan karşılığında kullanım hakkının kiracıya verilmesi ve yapılan sözleşmede belirlenen değer üzerinden mülkiyetin kiracıya geçmesi sağlanmaktadır. Bu yöntem yatırım mallarının satın alınması yerine kiralanması sağlanarak işletmelerin ihtiyaçlarının karşılanması ve sermayelerinin ihtiyacı oldukları başka alanlarda da kullanılmasına olanak sağlamaktadır (Bulut ve Er, 2012).

Teverruk:

Çok eski dönemlerden beri kullanılan ‘‘Teverruk’’ işlemi kısaca; bir malın taksitle alınıp, satıcısından başka birine peşin olarak satılması olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde başlıca iki çeşit teverruk uygulaması söz konusudur. Bunlar; bireysel teverruk ve organize teverruk olarak adlandırılmaktadır. Kişinin nakit elde etmek için bir malı vadeli olarak satın alıp, daha sonra o malı satıcı dışındaki birine peşin olarak satması işlemine bireysel teverruk, satıcı veya sermayedar ile nakit talebinde bulunan kişinin anlaşmalı olarak oluşturdukları bir düzen sistem içerisinde gerçekleştirilen teverruk işlemine ise organize teverruk adı verilmektedir. Özellikle 2008 krizinde aldıkları kredilerde geri ödeme gücünü çeken müşteriler, teverruk uygulaması ile ödeme planlarında yeniden

yapılandırmaya gidebilmişlerdir. Türkiye’de ilk defa mevduat sahiplerine karşı uygulanan bu yöntem, katılım bankalarının kredilerini toparlayabilmesi için alternatif bir çıkış yolu olmuştur (Dikkaya ve Kutval, 2014).

Tekafül:

Faizsiz finans alanında tekafül, islami sigortacılığı ifade etmek için kullanılmaktadır. Literatüde İslami sigorta, belirli rizikolara maruz şahısların bu rizikoların gerçekleşmesiyle ortaya çıkacak zararların telafisi üzerine anlaşmalar olarak tanımlaması yapılmıştır. Bu anlaşma bağlamında katılımcılar bir araya gelerek belirli bir miktar para toplayarak, katılımcılar arasından biri herhangi bir zarara uğradığı zaman bu fon tarafından zararı karşılanır. Toplanmış olan fonların İslami usullere uygun yatırım araçlarına yönlendirilmeleri gerekmektedir. Tekafül; karşılıklı sorumluluk, müşterek risk paylaşımı, karşılıklı koruma ve üyeler arasında dayanışma gibi ilkelere dayanmaktadır. Bu temel ilkeler tekafülü sigortacılıktan ayıran en önemli özelliğidir. Zarar kelime anlamı itibarıyla tehlike anlamına gelmekle birlikte bir kişinin alacağını almasının tehlikede olması ya da neticenin kapalı olmasını ifade etmektedir. Sigortacılık açısından baktığımızdan rizikonun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, gerçekleşirse ne kadar tazminat ödeyeceği, sigortacının neyi kaçta sattığı gibi durumlar tam bilinmediği için konvansiyonel sigortacılıkta zararın mevcut olduğu belirtilmektedir (Aslan, 2015).

Sukuk:

Sukuk, İslami finansal kuruluşlar muhasebe ve denetim kurumunun yaptığı tanıma göre, dayanak teşkil eden bir varlık sepetinde yer alan varlıklar üzerindeki ortak mülkiyeti temsil eden eşit değerdeki sertifikalar olarak tanımlanmaktadır. Daha basit bir şekilde tanımlamak gerekirse, islami prensiplere uygun bir varlığa dayanarak ondan yararlanma hakkını elde etme denilebilir. Her iki tanımdan da anlaşılacağı üzere sukuk maddi bir karşılıkla dayanak oluşturmak zorundadır. Bu yönüyle klasik tahvil ve bonolardan farklıdır. Örnek vermek gerekirse bonolar genel olarak borç ilişkisi üzerinden kurulurken, sukuk sahiplik hakkı üzerinden kurulan bir ilişkidir. Sukukun İslami finansal kuruluşlar muhasebe ve denetim kurumu tarafından belirlenmiş 14 çeşidi bulunmakta olup bunlar temel olarak 5 başlık altında sınıflandırılabilirler (Dikkaya ve Yutval, 2014).

- İcare Sukuk
- Muşareka Sukuk
- Mudarabe Sukuk
- Murabaha Sukuk
- Selem Sukuk

3. DÜNYA GÜNDEMİNDE KATILIM BANKACILIĞI

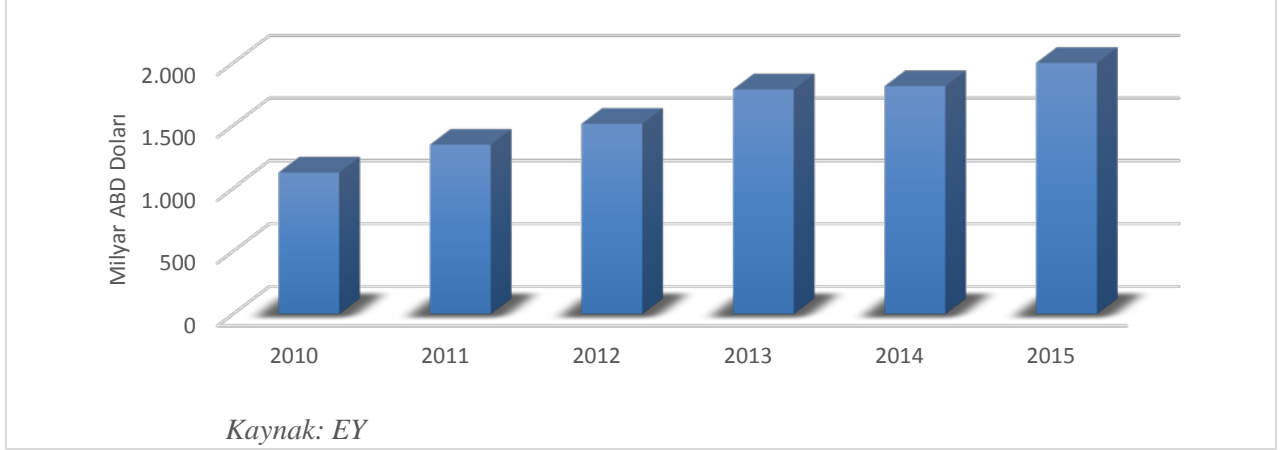
Modern anlamdaki ‘faizsiz bankacılık’ ihtiyacı, öncelikle 20. Yüzyılda, Müslüman nüfusun yaşadığı Arap ve İslam ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Hatırlanacağı gibi, yüzyılın ilk yarısında, dünya iki büyük savaş geçirmiş ve büyük yıkıma maruz kalmıştır. Savaş sonrası, yıkımın ortadan kaldırılması ve iktisadi kalkınma çabaları için ülkeler yoğun bir döneme girmişleridir. Bu yüzyılda, siyasi bağımsızlık kazanan birçok İslam ülkesinin ilim adamı da Batı’daki gibi iktisadi kalkınma yolunda ihtiyaç duyduğu fonları, ancak gelişmiş bir bankacılık sistemi ile sağlayabileceklerini ileri sürmüşlerdir. Bunu yaparken de daha önce söylendiği gibi (Canbaz, 2016);

- Faizin, İslam dinince yasaklanmış olması,
- İslam ülkelerindeki fonların ya finans sistemi dışında tutulması veya rasyonel olmayan alanlara yatırılması,
- Bu fonların iktisadi kalkınma yolunda rasyonel olarak harekete geçirilmesi düşüncesi temel motivasyon olmuştur.

Tablo 2’ de görüldüğü üzere küresel faizsiz finans endüstrisinin hacmi 2 trilyon Amerikan doları düzeyindedir. Öte yandan faizsiz finans sisteminin bu büyüme ivmesi ile 2020 yılında 3,2 trilyon ABD dolarlık bir hacme kavuşacağı öngörülmektedir. Ekonomide bankacılığın yaygınlığı olarak bilinen penetrasyon oranı ise (Global faizsiz finans sistemi varlıkları / GSYH) %2 düzeyindedir.

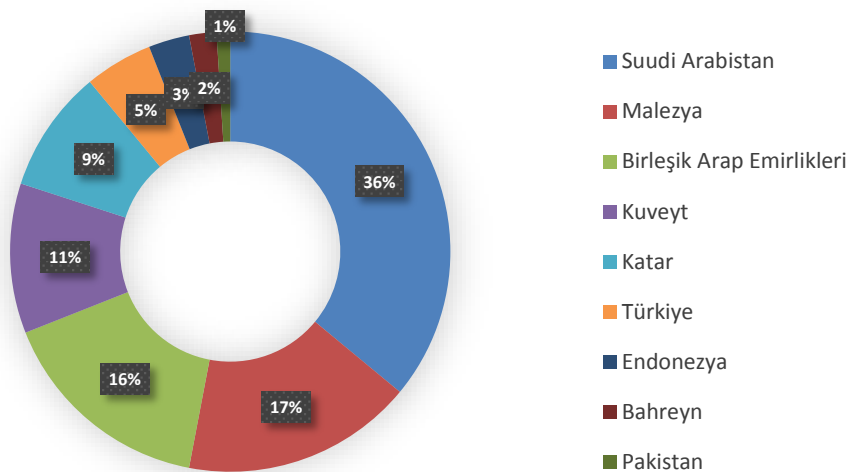
Katılım bankalarının penetrasyon oranları ülkeler bazında incelendiğinde ilk sırada Bahreyn yer almakta iken son sırada Endonezya bulunmaktadır. (ICD Thomson Reuters Faizsiz Finans Gelişim Raporu, 2015).

Tablo 2: Dünya Bankacılık Sektöründe İslam Bankalarının Hacimleri

Bugün dünya üzerinde 100'den fazla faizsiz sistemde çalışan banka bulunmaktadır. Dünyada 1,8 milyara ulaşan Müslüman nüfusu Citibank, HSBC gibi uluslararası bankaların da İslami prensiplere uyumlu ürün ve hizmetler sunan şubeler ve bölümler açmalarını sağlamıştır. Almanya'nın danışmanlık firması olan Avantalion'un raporuna göre, İslami bankacılık için pazar potansiyeli açısından Avrupa önemli bir fırsat sunmaktadır. 2010- 2030 yılları arasında İngiltere, Fransa ve Almanya'daki Müslüman nüfus artışının Ortadoğu ve Asya'nın çoğunu geride bırakması beklenildiğini, bu sonuç ışığında Avrupa'nın da İslami bankacılığa ciddi bir şekilde talip olduğunu vurgulanmıştır (Dikkaya ve Kutval, 2014).

Tablo 3: Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Payları – Ülke Bazında Sıralanması

Kaynak: Merkez Bankaları, EY (Ernst & Young)

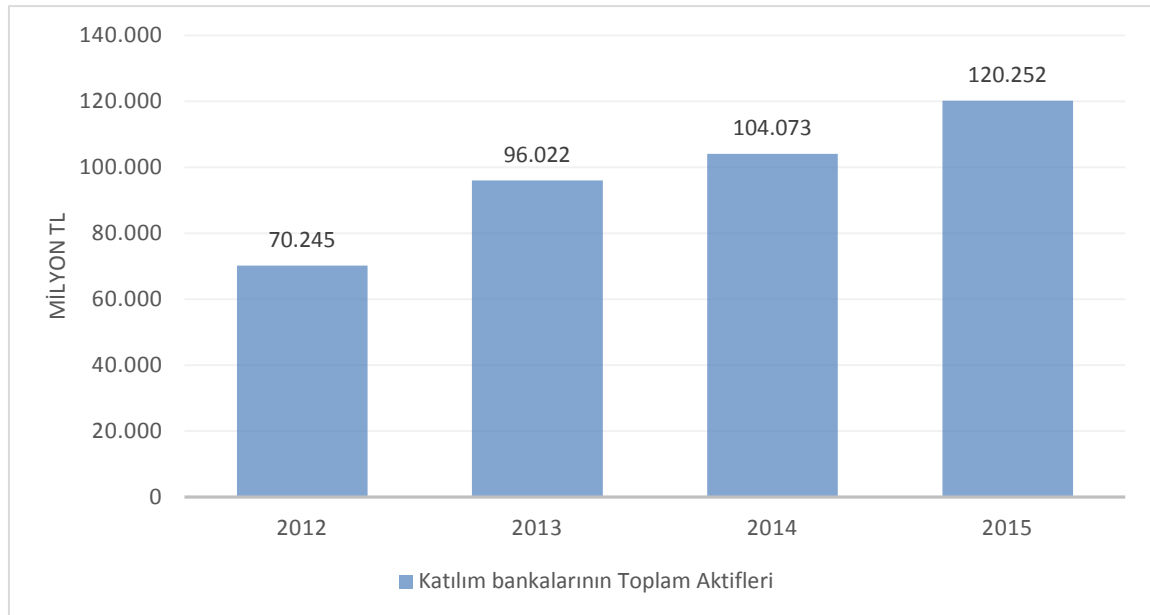
ICD Thomson Reuters faizsiz finans raporuna göre, Faizsiz bankacılığın 2015 – 2020 yılları arasında yıllık % 11-12 civarında büyüme ile İslami finansmanın gelişmesindeki yönlendirici gücü konumuna geleceği öngörülmektedir. Bu varlıklar ile beraber, Sukuk, faizsiz fon, tekafül, ve diğer faizsiz finansal kuruluşların oluşturması beklenen büyümeler de eklendiği zaman faizsiz finans sistemi toplam varlıklarının 2020 yılında 3,2 trilyon Amerikan Doları civarına ulaşacağı tahmin edilmektedir.

4. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞI

Dünyada yaklaşık 50 yıldan, Türkiye’de ise 30 yıldan beri faaliyet gösteren katılım bankacılığı sektörü, özellikle son yıllarda Türkiye içerisinde yapmış olduğu faaliyetler ve gösterdiği üstün performans ile hem ulusal bazda hem de uluslararası platformda varlığını ve gücünü kanıtlamıştır. Türkiye ekonomisine olan katkısından ötürü katılım bankacılığı, finansal sistem içerisine getirdiği güvenilirlik, çeşitlilik ve sistemi bütünleyici özelliklerinden dolayı bankacılık sistemindeki gerekliliğini göstermiştir. Varlıklarının ulaştığı büyüklük ve gelişen ve genişleyen pazar payları dikkate alındığında katılım bankacılığının gelecek yıllarda da bu büyümesini orta ve uzun vadeli hedefleri doğrultusunda gerçekleştireceği öngörülmektedir.

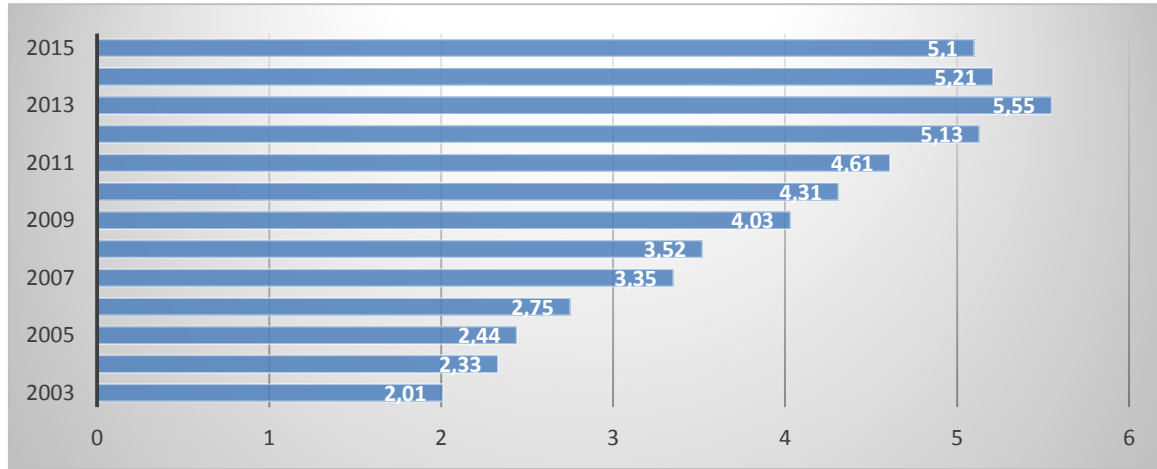
Türkiye’de 2014 yılında yükselemeyen bankacılık sektörünün net kârı, 2015 yılı sonunda bir önceki yıla göre %6 oranında artış göstererek 26,1 milyar TL seviyesinde gerçekleşirken, net kâr, 2014 yılının aynı dönemine göre kamu ve yabancı banka gruplarında artmış, yerli özel banka grubunda ise düşmüştür. Ücret ve komisyon gelirlerinde BDDK’nın yapmış olduğu düzenlemeler ile ücret ve komisyon geri ödemeleri de kârlılık üzerinde baskı oluşturmaktadır. Mevduatta yaşanan rekabet ve mevduat maliyetlerindeki artış da net faiz marjlarını negatif etkilemektedir. Bankacılık sektörünün öz kaynak kârlılığı geçen yılın aynı dönemine göre kamu ve yabancı banka gruplarında artarken, yerli özel banka grubunda düşüş göstermiş ve sektör genelinde %11,28’e gerilemiştir. Bu durum pozitif yönlü büyüme gösteren faizsiz bankacılığı da etkilemiş 2014 yılında faizsiz finans alanında gerileme kaydedilmiştir (TKBB, 2015).

Tablo 4: Türkiye’de Katılım Bankalarının Yıllara Göre Toplam Aktifleri

Kaynak: 2015 TKBB raporu

Tablo 5: Katılım Bankacılığının Yıllara Göre Sektördeki Payı (%)

Kaynak: 2015 TKBB raporu

Tablo 5’de görüleceği üzere Türkiye’de katılım bankacılığı her ne kadar 2014 yılında bir katılım bankasının kapanması sonucu sektördeki payını düşürmüş olsa da TKBB’nın 2015 yılı sonunda verdiği rapora göre, sektörün özkaynakları ve sermaye yeterlilik rasyosu güçlü durumdadır. Tablo 4’de ise sektörün 2015 yılında sağlıklı yapısını koruduğu ve büyümesini sürdürdüğü görülmektedir. Finans sektöründe katılım bankalarının toplam özkaynakları %10 artışla 10,6 milyar TL genişliğine ulaşmıştır. Katılım bankalarının, bankacılık sektörünün toplam özkaynakları içerisinde aldığı pay %4 seviyesine ulaşmıştır. 2014 yılında yönetimi TMSF’ye devredilen katılım bankasının açıklamış olduğu zarar sebebiyle ile kârlılık oranlarında sert düşüş yaşayan katılım bankaları, 2015 yılında baz etkisinin de katkısıyla net kârını %181 oranında artırmıştır. Bununla beraber, özkaynak kârlılığı 2014 yılındaki %0,9 seviyesinden %4,1 seviyesine yükselmiştir. Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım’ın katılım bankacılığı sistemine dahil olması ile birlikte katılım bankacılığı sektörünün ülkemizde daha da yaygınlaşması ve gelişmesi açısından önem arz etmektedir. Katılım bankalarının önümüzdeki dönemde de sağlıklı büyümelerini sürdürmesi ve bankacılık sektöründen aldıkları payları artırmaları beklenmektedir (TKBB, 2015).

Tablo 6: Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayısı Gelişimi (2004 – 2015)

Yıllar	Şube Sayısı	Büyüme(%)	Personel Sayısı	Büyüme(%)
2004	255	36	4789	36
2005	290	14	5740	20
2006	355	22	7114	24
2007	422	19	9125	30
2008	530	26	11022	20
2009	569	7	11802	7
2010	607	7	12677	7
2011	685	13	13851	9
2012	828	21	15356	11
2013	966	17	16763	9
2014	990	2	16270	-3,1
2015	1080	9	16554	1,7

Kaynak: TKBB, BDDK

Katılım bankaları 2015 yılı sonunda, şubeleşme ve istihdamda büyüme Tablo 6 'da izlenmektedir. Katılım bankacılığı sektöründe, 2015 yılında toplam 90 yeni şube açılırken, Türkiye Katılım bankaları şube sayısı, sektör şube ağının %8,8'ini temsil etmekte olup, güçlü ve sürdürülebilir büyümeyi işaret eden bir diğer unsurdur. Katılım bankalarının, finans sistemi içerisinde hedeflerine ulaşabilmeleri için, mevzuatlarında ve ürünlerinde bir takım düzeltmeler yapılması, finansal ürünlerin geleneksel bankalardaki gibi çeşitlenmesi gerekmektedir. Örnek olarak, hali hazırda kullanılan ürünlerin etkinliğinin artırılması ve daha fazla kişiye erişilmesi için başta kira sertifikası ile murabaha kullanımının artırılması gösterilebilir. Demografik unsurların yanı sıra Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesi ve İslam ülkeleriyle artan ticaret hacmi ile kamunun KOBİ'leri destekleyen politikaları, özel sektörün katılım bankacılığı ürün ve hizmetlerini kullanması yönünde ivme kazandırıcı unsurlar olacaktır. Öte yandan bankacılık sektöründe dijitalleşme üstünde durulması gereken bir konudur. Günümüzde telefon bankacılığı ve internet bankacılığının yanında mobil uygulamalar da bankacılık işlemlerinin gerçekleştirilmesinde müşterilerin tercih ettiği bir başka hizmettir. Özellikle Android ve IOS işletim sisteminin yakından takip edilmesi ve kullanıcılarına yönelik kolay arayüz tasarlanması hem bankanın iş yükünü azaltmakta hem de müşteri memnuniyetini önemli derecede arttırmaktadır. Türkiyede faaliyet gösteren katılım bankalarının bu konuda klasik bankalardan geri kalmaması gerekmektedir. Türkiye 2008 yılından bu yana artan yatırımlarla 2009-2013 yılları arasında Endonezya'dan sonra katılım bankacılığı alanında en çok büyüme gösteren ülke olup, Ernest&Young 2016 Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu'na göre, katılım bankacılığı sektörü toplam varlıklarının 5 yıl içinde %78,8 artarak 2020 yılında 93 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir (TKBB, 2015).

SONUÇ

Katılım bankaları her ne kadar 50 yıllık bir geçmişe sahip olsa da Türkiye'de yeni bir finansal sistemdir ve potansiyel gücüne kavuşmamış durumdadır. Fakat bankacılık sektöründeki daralmaya bakacak olursak katılım bankacılığının bu arayışı çabuk kapatacağı tahmin edilebilir. Özellikle katılım bankacılığı sektöründe kullanılan finansal araçların kullanım alanlarının yaygınlaşması bu duruma hız kazandıracaktır. Önemle durulması gereken bir konuda dijitalleşmedir. Bankacılık sektöründe dijitalleşme ve finansal alandaki gelişmeler bankaların iş yaşantısında farklılıklara sebebiyet vermekte ve iş modellerindeki ezberi bozmaktadır. Özellikle akıllı telefonların yaygınlaşması ile birlikte mobil bankacılık, çok daha önemli bir rol oynayacak, mobil bankacılıkta verilen hizmetin kalitesi, müşteri memnuniyetini, aynı zamanda kayıp zamanların telafisinde ve iş akışının hızlanmasında önem kazanacaktır. Katılım bankalarının dijitalleşme yönünden de klasik mevduat bankaları ile arasındaki farkı kapatması, pazar payına ortak olabilmesi için önemlidir. Bunun yanında internet çağında oluşumuzun getirdiği dezavantajlar olarak siber saldırılar, kimlik hırsızlıklarına karşı katılım bankalarının mevduat bankaları ile yarışır düzeye gelmesi gerekmektedir. Ülkemizdeki katılım bankacılığı, bu sektörü kullanan diğer ülkelere kıyasla halen geride olmasına rağmen sektörün potansiyeli, açılan yeni bankalar, yaygınlaşan ATM ağları, kullanılan finansal araçların çeşitlenmesi ve çağın gereksinimini karşılayacak şekilde dijitalleşmesi ile büyüyebileceğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Altaş, G. (2008) " İslami Finans Sistemi ", *Sermaye Piyasasında Gündem, TSPAKB, Sayı: 69*

Akbulak, Y. ve Akbulak S. (2005) Türkiye'de Reel ve Mali Sektör, Beta Yayınevi.

Aras, O. ve Öztürk, M. (2011) " Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi ", *Ekonomi Bilimler Dergisi Cilt:3, Sayı: 2*

Aslan, H. (2015) " Türkiye’de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri ", *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finans Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1*

Babuşcu, Ş. ve Hazar, A.(2016) Genel Bankacılık Bilgileri, Bankacılık Akademisi Yayınları.

Bayındır, A. (2007) Ticaret ve Faiz, Süleymaniye Vakfı Yayınları.

Bayındır, S. (2005) İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık, *Rağbet* Yayınları.

Bulut, İ., Er, B. (2012) " Katılım Finansmanı, Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi ", *TKBB Yayınları*.

Büyükdenez A., (2000) " Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçindeki Yeri ve Çalışma Prensipleri ", *Türkiye’de Faizsiz Finans Kurumlarının Kuruluş Serüveni, Albaraka Türk Yayınları: 17*

Canbaz, M. (2016) Katılım Bankacılığı, Beta Yayınları.

Dikkaya, M. ve Kutval Y. (2014) Katılım Bankacılığı Savaş Yayınevi.

Döndüren H. (1996) " İslam Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kullanılma Yöntemleri", *İLAM Araştırma Dergisi, Cilt:1, Sayı: 2*

ICD Thomson Reuters Faizsiz Finans Gelişim Raporu, (2015)

Khan, M. S. (1986), " Islamic Interest-Free Banking: A Theoretical Analysis " *International Monetary Fund, 33, 1, 1-27.*

Neccar, A.M. ve ZERKA, M.A. (2011) İslam Düşüncesinde Banka ve Sigorta, İz yayınları.

Nienhaus, V. (1983) " Profitability of Islamic PLS Banks Competing with Interest Banks: Problems and Prospects ", *Journal of Research in Islamic Economics, 1, 1, 31-39.*

Samad, A. (2004) " Performance of Interest-Free Islamic Banks vis-a-vis Interestbased Conventional Banks of Bahrai", *Journal of Economics and Management, 12, 2,1-15.*

TKBB Raporu (2015)

<http://www.al-monitor.com/pulse/tr/business/2014/10/islamic-bank-sector-arab-west.html>
(Erişim tarihi:02.03.2017)

<http://www.cnbc.com/2016/12/02/under-the-radar-islamic-banks-rise-in-th.html> (Erişim tarihi:02.03.2017)

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=320234&idno2=c320175> (Erişim tarihi:10.03.2017)